

Írásvetítő az oktatási folyamatban

Az írásvetítő osztályom audiovizuális eszköztárának legfiatalabb tagja. Mint a családban is a legkisebb gyermek kapja a legtöbb szeretet, ugyanúgy kedveltük meg mi is tanítványaimmal együtt az írásvetítőt. Sok jó tulajdonságának köszönheti, hogy mindennapi munkámban szívesen alkalmazom. Előnyeit már jó néhányan elemezték.

Én a sok közül talán a tanulók számára érdekes, nem megszokott és újszerű voltát szeretném kiemelni. S minden olyan, ami érdekes és újszerű, az felkelti az érdeklődést, a figyelmet. A fokozott érdeklődéssel és figyelemmel megszerzett ismeretek pedig tartósabbak.. „Lélektani vizsgálatok is azt bizonyítják, hogy a vetített képek a figyelmet magukra vonják, fokozzák az érdeklődést, a tanulói aktivitást. Világosabb, fénydús, vetített felületükkel emelkednek ki a környezetükből. A világos, a fénydús felületre önkéntelenül is felfigyelünk, szinte „vonzák” tekintetünket. A falitáblákkal szemben – a sötét színek helyett – fénydús felületükkel teremtik meg az információközlés vizuális feltételeit.” (Bartsch István: Az írásvetítő és alkalmazása az oktató-nevelő munkában. Audiovizuális közlemények, 1970. 2. sz.)

Az a tapasztalatom, hogy különösen aktív a tanulók érdeklődése és figyelme akkor, ha a szöveg (egy-egy szó, mondat, vázlatpont stb.) rajz előttük alakul, formálódik a cellonlemezen. A mozgás szinte vonzza tekintetüket, ilyenkor minden szem a vetítívászonra koncentrál. Nagyon sokszor előre elkészített anyagot vetíték be a nagyobb terjedelem, tetszetősség, időnyerés stb. miatt. A tanulók figyelme, élénk érdeklődése ilyenkor sem lankad.

Az óra legfontosabb didaktikai feladata dönti el, hogy az írásvetítőt a tanítási óra melyik részében (részeiben) használom. A felkészülés során döntöm el azt, hogy mi kerül a cellonlemezre (elsősorban hosszabb lélegzetű szöveg, mely a következő évre is eltehető, olyan rajzok, melyeknek elkészítése több időt vesz igénybe és előnyösebb a fehér vásznon való megjelenésük, mint a fekete táblán). Az anyag természeté, a tanulók fejlettsége és a didaktikai feladatok együttesen határozzák meg azt, hogy mi kerül a tanulók elé egészben, miből mennyit írok fel a cellonlemezre csak részben, és mi az, ami a tanulók szeme láttára formálódik, alakul ki a cellonlemezen.

Az írásvetítőt leggyakrabban a gyakorlás során használom, de többször alkalmazom új ismeret közvetítésekor is. Igen jó segédeszköznek bizonyult az óra ellenőrző, számonkérő részében, a rögzítés, az összefoglalás és a rendszerezés során úgyszintén.

Néhány példát szeretnék bemutatni a fent említettekre a 4. osztályos tantárgyak köréből, nem törekedve a teljesség igényére.

ÍRÁSVETÍTŐ A GYAKORLÁS SZOLGÁLATÁBAN

Gyakorló olvasóóra nem múlik el anélkül, hogy ne fordítanék időt az olvasókönyvben nem található, tehát a tanulók számára ismeretlen szöveg olvastatására. Ennek fejlesztő hatása, úgy hiszem, mindenki előtt ismeretes. Különösen akkor, ha az olvastatásra kerülő szöveg kapcsolódik a tanultakhoz, vagy kiegészíti azokat. Az írásvetítő jelentősége azért jelentős, mert lehetővé teszi olyan könyvekből való részletek olvastatását is, amelyek kevés példányban állnak a nevelő, a tanulók rendelkezésére. Nemcsak a hangos, a természetes beszéd ütemének megfelelő olvasás gyakorlására, hanem a néma olvasás fejlesztésére is jó segédeszközök a cellonlemezre előre fel-

írt szövegrészletek. Elsősorban a Bölcs Bagoly, a Gyermekenciklopédia, a Képes történelem sorozat egy-egy kötetéből és a nemrégien megjelent, jól válogatott, szemelvényekben, versekben, képekben gazdag Kincskeresők című könyvből választom ezeket.

Az egyre növekvő információáradat megköveteli a gyorsolvasás képességét is. Ennek kialakítása, fejlesztése már alsó tagozatban, különösen a negyedik osztályban fontos feladatunk. A gyorsolvasás feltétele a szem átfogóképességének növelése, a jobb megfigyelőképesség, a nagyobb koncentráció, az emlékezet és az asszociációs készség (egy bizonyos idő alatt a szöveg minél több részletét kell megfigyelni, emlékezetbe vésni és újra felidézni) fejlesztése.

A szópíramis olvastatása a gyorsolvasás kialakításának egyik módja. Az egymás alatt levő, mindig hosszabbodó sorok felfedése sokkal könnyebb a vízszintes irányú cellonlemezen, mint a függőleges irányú táblán. (Az olvasás sebességének növelése mellett a megértés ellenőrzésére is törekszem.)

Pl.

Ma már
igazi város Komló.
Van két nagy kultúrháza,
szabadtéri színpada, vidámparkja,
fürdője, sportpályája és sok-sok virágos tere.

Nyelvtan-helyesírás gyakorlóórákon is elsősorban olyan szöveganyagok kerülnek fóliákra, melyek hosszabb lélegzetűek (irodalmi szemelvényekből vett idézetek, versrészletek is).

Nagyon gyakran az önálló munka utasításokkal ellátott feladatait (mintegy feladatlap) vagy differenciált foglalkozás esetén az egyik csoport gyakorlásra szánt anyagát írom a cellonlemezre. Így a feladatlapok gépelésére szánt időt más, hasznosabb munka elvégzésére fordíthatom. A tanulók számára oly kedvelt és hasznos gyakorlatok, mint a felismerés, válogató, csoportosító-másolás, abécé rendbe való állítás másolással, kiegészítés, pótlás másolással, tollbamondással vagy emlékezetből való írással, megadott szavak, kifejezések mondatba foglalása, leírása minél megoldható írásvetítővel.

A melléknév felismerésének és helyesírásának gyakorlásakor az egyik órán ezek a feladatok kerültek cellonlemezre.

1. Ki találja meg az összes melléknévet?

Írd ki mindegyiket!

„Kis gömbölyű öreg volt ez a bűbajos Küsmödi, hosszú fehér szakálla leért a derekáig, télen-nyáron ködmönben járt és báránybőr sapkában, ami alól azonban a fülei mindig kimaradtak. Szép nagy szélfogó fülei voltak, mint a túri kancsónak, tömpe kis orra és olyan szemöldökei, mintha tévedésből a homlokán nőtt volna ki a bajusza.”
(Móra: Kincskereső kisködmön.)

2. Melyik állatot mutatja be a következő részlet?

Írd le a nevét!

„Akkora volt, mint egy kis macska. Lábai eléggé izmosak, de a törzse vézna, szikár és nagyon könnyű. Nyaka is vékonyka, és csakis pihés szőre látszott meglehetősen kerekdednek. Feje nagy, orra hegyes, fülei felállóak. Derűs szeme kerek, mint a gomb, mozgékony orrának hegye fekete és nedves. Bundája szürkés-sárga, a mancsain és a fülei hegyén sötétes foltokkal. A két pófája és a hasa fehér.
(Peroszka: Négy kislány és sok kis állat.)

3. Egészítsd ki a szöveget úgy, mintha nyár lenne!

Másold le a mondatokat!

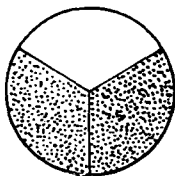
De az idő! A járókelők ruhát viselnek. Nem csoda, hiszen süt a nap. Vajon meddig tart még ez a idő?

Ezek a feladatok az óra egyik részeként az önálló gondolati tevékenységet fejlesztették, melyeket a tanulók nemcsak azért oldottak meg szívesen, mert érdekesek voltak, hanem azért is, mert az írásvetítő segítségével dolgozhattak.

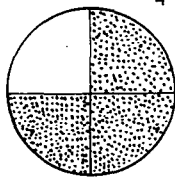
Nemcsak a gondolkodás, hanem a megfigyelőképesség fejlesztésére is kiválóan alkalmas az írásvetítő, olyan esetekben, amikor összehasonlítottunk két-három dolgot. A komplex matematikatanításban a törtek összehasonlításakor nemcsak a színes rüdkészlet szolgált a gyakorlat, az elmélyítést, hanem a cellonlemezre elkészített rajzok is. Nagy előnyük ezeknek elsősorban abban mutatkozik meg a táblai rajzokkal szemben, hogy egymásra rakhatók. Így igen jól leolvashatók az egyenlő, a kisebb és nagyobb nagyságú törtrészek.

Pl. Melyik nagyobb?

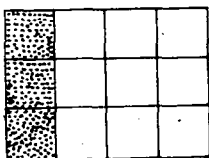
1-nek a $\frac{2}{3}$ -a

1-nek a $\frac{3}{4}$ -e

3-nak a negyede

1-nek a $\frac{3}{4}$ -e

1-nek a kétötöde

2-nek a 2 tizede

Ezeket az ábrákat két cellonlemez jobb, illetve bal oldalára rajzoltam fel. Majd ezeket egymás mellé illesztettem az írásvetítő vízszintes asztallapján. Először a tanulók bejelölték a törtrészeket különböző jelölésekkel, színekkel. Már ekkor szembeötlött az, hogy melyik törtrész egyenlő, nagyobb vagy kisebb a másiknál.

Még szemléletesebbé és meggyőzőbbé akkor vált az összehasonlítás, amikor a két cellonlemezt egymásra csúsztattam, illetve elforgattam egymáson.

AZ ÍRÁSVETÍTŐ, MINT AZ ÚJ ISMERET KÖZVETÍTÉSÉNEK EGYIK ESZKÖZE

A fogalmazás tantárgyban nemcsak a levél, a levelezőlap tartalmi és formai ismérveinek, hanem a leírás fogalmának és követelményeinek kialakításában is segítségemre volt az írásvetítő. A bemutatott levelet úgy írtam a cellonlemezre, hogy a bal szélén vastagabb margót hagytam. A tartalmi elemzés során írtam egy-egy rész mellé — a bal oldalon kihagyott helyre — a rész elnevezését és rövid tartalmát.

Íme a cellonlemezre írt levél!

<p>Megszólítás (!)</p> <p>Bevezetés (ok)</p> <p>Tárgyalás (események: lényeg, időrend)</p> <p>Befejezés (érdeklődés, kérés)</p> <p>Búcsúzás Keltetés Aláírás</p>	<p>Kedves Úr Kata!</p> <p>Télapóra megajándékoztuk az elsősöket. Erről szeretnék írni Neked.</p> <p>December ötödikén a harmadik órában mentünk át osztályukba. Először elénekeltük nekik a Hull a pelyhes... kezdetű dalt. Majd a Télapóról szóló versek következtek. Csodálkozó szemekkel hallgatták. Legjobban az általunk készített ajándéknak örültek. Milyen meghatódottak voltak!</p> <p>Biztosan sok levelet kapsz. Miről írnak bennük a gyerekek? Szeretném, ha levelemre válaszolnál, melyet kíváncsian várok!</p> <p>Szeretettel üdvözöllek:</p> <p style="text-align: right;">Járay Erzsébet</p> <p style="text-align: left;">.Győr, 1972. XII. 7.</p>
--	--

Nemcsak a tartalmi, hanem a formai követelmények megállapítására is jó alkalom nyílt. A boríték megcímzésénc követelményeit is a cellonlemezről olvasták le tanulóim, majd segítségével címezték meg az elsőt.

Kisdobos Szerkesztősége

1502 Budapest,
Postafiók 100

Járay Erzsébet
9022 Győr,
Varga u. 20.

A tartalmi és a formai elemzés után közösen állapítottuk meg a levélírás követelményeit. (Mivel a fogalmazás tantárgyhoz a „szabályokat”, egyszerű tudnivalókat tartalmazó munkafüzet, könyv nincs, ezért a tanultakat a fogalmazás füzetben rögzítjük.) Ezután az írásvetítő vásznmű megjelent a szabály:

A levél

A távollévőkkel levélen keresztül közöljük mondanivalónkat. A levélben is elbeszélhetjük, ami történt.

A levél részei: megszólítás, bevezetés, tárgyalás, befejezés, búcsúzás, keltezés, aláírás.

Boríték: fontos a pontos cím (irányítószám).

Tehát: az írásvetítő alkalmas az általánosítást szolgáló szabály, tudnivaló kivetítésére is.

A leírás fogalmának kialakításakor is segítségül hívtam az írásvetítőt. A Kincskereső kis-ködmön c. novelláskötetből került cellonlemezre egy rövid elbeszélés és egy leíró részlet. E két részlet összehasonlításával kezdtem meg a leírás fogalmának kialakítását.

„Most azonban a meggyógyulásom öröme nagy lakodalmat csapott a szülém...

Hát egy kirántott galambfiókat hozott a jó lélek..., mikor egyszerre csak begurul az ajtónkon a bűbajos Küsmödi, se szó, se beszéd, elkajja előlem a tányért a mellehúsával, veszi az ölébe, leül vele a ládára, csak akkor szólal meg:

— ...Galambfiók húásával akarják etetni a beteg gyereket? Hát nem tudják, hogy egyszerre elváltozott volna galambbá, és hét esztendeig kellett volna neki repkednie hetedhét ország ellen?”

A Küsmödiről szóló leíró részt nem kellett még egyszer leírnom, hiszen az egyik nyelvtan gyakorlóórára már elkészítettem. (Írásvetítő a gyakorlás szolgálatában c. részben.) Akkor a melléknevet keresték ki a tanulók a leírásból. Ezen az órán már nem volt nehéz megállapítani, hogy ebben a részletben az író (Móra F.) személyt mutat be tulajdonságai alapján. Ez a részlet tehát nem elbeszélés.

A tanulók látták, hallották ezeket az irodalmi szemelvényeket. Így sokkal könnyebben ment az elemzés, az általánosítás. Érdemes tehát cellonlemezre írni az új fogalom kialakítását szolgáló irodalmi szemelvényanyagot, tanulófogalmazásokat.

AZ ÍRÁSVETÍTŐ AZ ELLENŐRZÉS SZOLGÁLATÁBAN

Az ismeretek elsajátításának, az önálló munkának az ellenőrzése, a visszacsatolás soha nem maradhat el.

A levélírás c. témakör 2. óráját az előző órán látott levél bevetítésével kezdtem. A cellonlemez bal oldalát letakartam. Egy-egy rész felfedése azután történt, miután a tanulók elmondták róla a tanultakat.

Az olyan cellonlemezre elkészített feladatlapok ellenőrzését, ahol egy-egy szó, kifejezés kiegészítése, vagy betű, írásjel pótlása volt a tanulók feladata, a követ-

kezöképpen végeztem. Vagy a már előre elkészített helyes megoldást – amelyet egy másik cellonlemezre írtam –, helyeztem az eredeti fölé, vagy ugyancsak az eredeti fölé tett üres cellonlapra írtam a tanulók által közölt helyes megoldást. Az üres cellonlemez használata azért is célszerű, mert így az eredeti feladatlap a következő évre is eltehető.

Egy-egy témakör lezárása után a tudásszint, a hiányosságok, a pedagógus munkájának ellenőrzésére, le mérésére is alkalmas az írásvetítő. Nyelvtan-helyesírás tantárgyban a főnév összefoglalását követő órán, a felmérést írásvetítővel végeztem. (A cellonlemezre az OPI által összeállított feladatlap anyaga került.) A tanulók igen nagy kedvvel végezték a munkát, mert a feladatok érdekesek voltak, és mert a pedagógus, meg a tábla szerepét az írásvetítő vette át szinte az egész órán.

A következő feladatok kerültek a cellonlemezre:

1. Másold le a következő mondatokat írott betűkkel!

A TÖRÖK SEREG ELLEN DOBÓ ISTVÁN HŐS KATONÁI VÉDTÉK MEG EGER VÁRÁT. A HARCOK TÖRTÉNETÉT GÁRDONYI GÉZA ÍRTA MEG AZ „EGRI CSILLAGOK” CÍMŰ REGÉNYÉBEN.

2. Írd ki a toldalékos főneveket csoportosítva a következő szövegből!

„S mintha a tél riadót fújt volna, az egész természet munkába állott. A hullámzó mezőkön buksi fejjel táncoltak a boróka-bokrok, a hegyek morogtak, az erdő részegen énekelt és a szelek lobogó fehér hajjal kergették egymást.” (Tamási Áron.)

a) Többses számú főnevek:

b) Ragos főnevek:

3. Bővítsd ki a következő mondatokat *kivel?*, *mivel?* kérdés segítségével! A bővítésre az alábbi szavakat használd fel: asszony, jó tanács, köpeny, sárkány!

Egyszer egy legény találkozott egy nagyon öreg A néni ke ellátta őt mindenféle Végül megajándékozta egy varázserejű is. A legénynek sikerült megküzdenie a

4. Írd le teljes szavakkal az alábbi ragos mértékeket! Így: l-rel, litterrel;

m-rel:; mp-cel:

5. Írd ki csoportosítva Kölcsey Ferenc: Himnusz című költeményének első versszakából a *mit?* és a *mivel?* kérdésre felelő ragos főneveket!

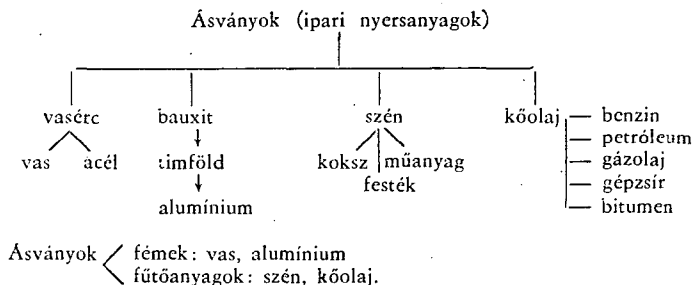
Mit?

Mivel?

Az írásvetítő tehát nemcsak egy-egy részfeladat ellenőrzésére, számonkérésére alkalmas, hanem egy-egy témakör anyagának felmérésére is.

AZ ÍRÁSVETÍTŐ A RENDSZEREZÉS SORÁN

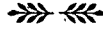
Környezetismeret órán, amikor összefoglaltuk az ipari nyersanyagokat, a rendszerező táblázat a cellonlemezen alakult ki a tanulók közreműködésével.

A tanulók a táblázatot nagyobb felületen láthatták az írásvetítő vásznán, mintha a táblára írtam volna.

A levegős, de nem szétfolyó táblázat szemléletesebb, áttekinthetőbb volt számukra.

Összefoglalva: az írásvetítő igaz nem teszi feleslegessé a táblát, de célszerű és átgondolt használata motiváló erőként hat az oktatás folyamatában. Célszerű a használata azért is, hiszen a tanulók ismeretei tartósabbak lesznek általa, különösen akkor, ha kevés irányítással, önállóan vesznek részt az ismeretszerzésben. Végül, de nem utolsósorban a tanulók igen megszerették a vele való munkát.

DR. VARGHA LÁSZLÓ GYULA

Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza

A komplex tényezők hatásán belül az ülésrend szerepe a tanulók értelmi erőinek alakulására

A komplex tényezők hatásán belül az *ülésrend* szerepét az *értelmi erők* alakulására igen fontos minden pedagógusnak figyelemmel kísérni.

Módszertani vonatkozása lényegtelennek tűnik, ezért a megérdemelnél jóval kevesebbet foglalkozunk vele.

Többirányú megfigyelés alapján győződtem meg az ülésrendnek az értelmi erők alakulására gyakorolt intenzív hatásáról.

A tanulók értelmi erőit úgy fejleszthetjük eredményesen, ha az őket érő sokféle hatást – az említetten kívül – a családi és egyéb iskolán kívülieket is figyelembe vesszük.

Tehát a bonyolult hatások egyikeként kívánom vázolni az ülésrend kimutatható mikrotopográfiai hatását.

Az embert élete első pillanatától az utolsóig szakadatlanul hatások érik és ezek nem múlnak el nyomtalanul, mert a gyermekét kedvezően vagy kedvezőtlenül alakítják. A magasabb osztályokban különösen fontos a tanulók egymásra való hatása. Kölsönösen alakítják egymás értelmi erőit is.

Az alakítás mértéke elsősorban nevelési szempontból a gyermek életkorán fordul meg. Ebben az esetben a hatások annál mélyebbek, minél fogékonyabb az egyén irántuk, de a megfordítottja is igaz, a fogékonyság pedig annál nagyobb, mennél kevesebb alakító hatás érte még a tanulót.

Az élet elején ez a fogékonyság majdnem teljes, külső hatások ereje szinte korlátlan, mert csupán a születéssel jelentkező diszpozíció (hajlam) szab neki határt. A későbbiekben – az értelmi erők kivételével – az újabb hatások alakító befolyása lépcsőzetes fokozatossággal korlátozódik. Lassanként kialakul az embernek az egyénisége. E rövid fejtegetésből is kiténik, hogy az egyén értelmi erőinek sajátos minősége végső sorban két elemből alakul: egyik a születéskor magunkkal hozott adottság, a másik az egyént érő hatások (vagy külső hatás).

Az iskoláskor után a későbbiekben egy harmadik is hozzájárul, ez pedig az egyén öntudata, vagyis az önnevelés.

Az értelmi erők helyes fejlesztésével az önnevelés nagy szerephez jut. Az egyén kifejlődése hosszú folyamat és e közben több nevelő (szülő, rokon stb.) irányítja ezt tudatosan vagy kevésbé így. A gyermek fejlődési szakaszában mindegyiknek más a helyzete, továbbá szerepe is. Az értelmi erők fejlesztése csak akkor lehet tudatos,